

Spår av samhällshistoriska skeenden hos en grupp pensionärer

Gillis Samuelsson

Sedan 14 år tillbaka pågår en longitudinell studie av 1902/1903 års pensionärer i Dalby allmänläkardistrikt. Ett av studiens syften är att analysera och försöka förstå hur pensionärernas nuvarande sociala situation, attityder och beteenden har påverkats av deras social-historiska bakgrund. I artikeln diskuteras olika angreppssätt då man skall försöka få insikter om sådana historiska influenser. I artikeln betonas att de samhällshistoriska aspekterna är viktiga då man skall försöka förstå de äldre – detta gäller både för åldringsforskaren och för de som planerar eller arbetar praktiskt inom äldreomsorgen.

Gillis Samuelsson är fil doktor och forskningsassistent vid vårdcentralen i Dalby, enheten för forskning inom primärvården.

Introduktion

I denna artikel hänförs sig till en tvärvetenskaplig studie av åldringar vid Vårdcentralen i Dalby.¹

Studien av 1902/1903 års pensionärer har pågått under 14 års tid. Den sociologiska delstudiens syften är:

Att beskriva en grupp pensionärers nutida sociala levnadsförhållanden och attityder samt deras förändringar mellan 67 och 80 års ålder.

Detta område rymmer delfrågeställningar såsom:

- a) pensioneringsprocessens förlopp
- b) boendemiljön
- c) flyttningsmönster och betydelsen av den in-vanda miljön
- d) sociala relationer, ensamhetsproblem
- e) socialpolitiska attityder och problem

2. Att beskriva en grupp pensionärers historiska bakgrund dels ur ett samhällsperspektiv, dels ur ett individperspektiv.
3. Att analysera och försöka förstå hur pensionärers attityder och nutida sociala situation (punkt 1) påverkats av deras socialhistoriska bakgrund (punkt 2).

I artikeln kommer jag att koncentrera mig på punkterna 2 och 3 ovan.

Undersökningspopulation

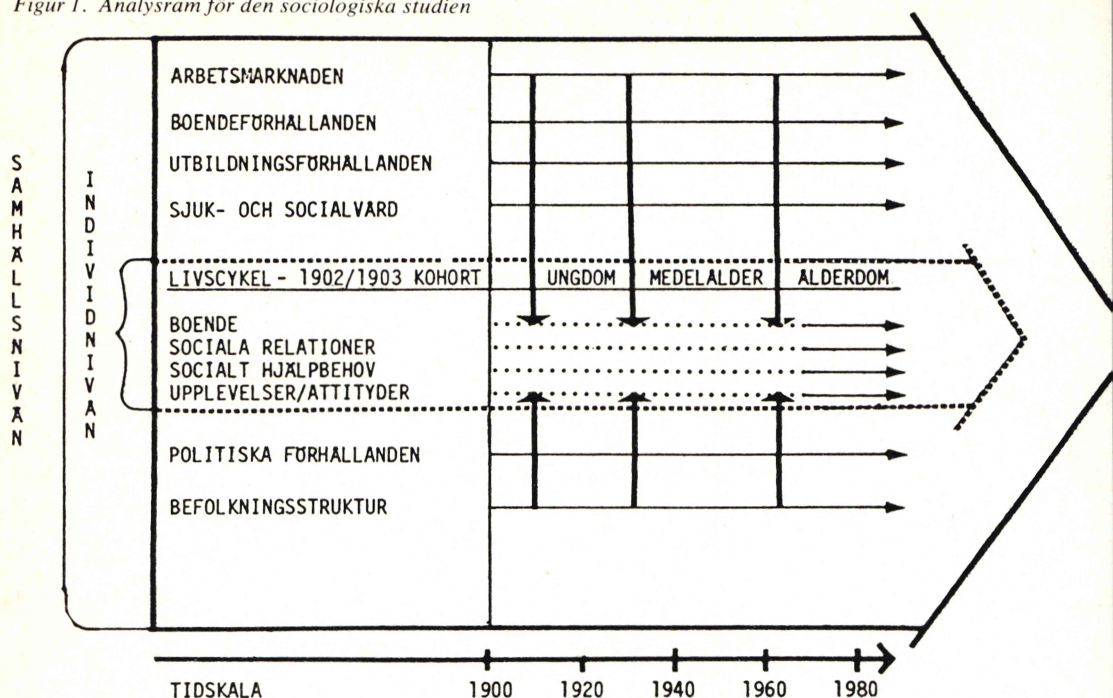
Studien har varit koncentrerad till två årgångar pensionärer födda 1902 och 1903 om från början 192 personer. Detta var samtliga som pensionerades 1969/1970 i dalbydistriktet, dvs en totalundersökning av två geografiskt avgränsade årgångar. Gruppen har undersökts med två års intervaller och den sociologiska och medicinska studien pågår fortfarande. Gruppen är nu uppe i 80-årsåldern. Andelen intervjuade i de hittills sex genomförda intervjuomgångarna varierar mellan 72 % och 81 % av de överlevande vid respektive intervjuomgång.

Teoretisk ram

I figur 1 ges en grov skiss till studiens analysram. De viktigaste inslagen i denna rammodell är *samhällshistoriska perspektivet* och *individperspektivet*. Andra viktiga perspektiv i modellen är *livscykel* och *process*.

Pilarna i figur 1 symboliserar förändringsprocesser inom ett antal variabler på samhällsnivån och individnivån. *Processperspektivet* innebär att förändringsprocesser analyseras både på samhällsnivån och individnivån under en jämförelsevis lång

Figur 1. Analysram för den sociologiska studien

tidsperiod. Processperspektivet har, i analysen av data på individnivå, anknytning till begreppet *livscykel*. Ett av studiens syften är, att redovisa analyser av individens och samhällets "åldrandeprocess" och därvid diskutera hur historiska skeenden och processer på samhällsnivå kan ha influerat den enskilde individens tidigare och nuvarande livssituation, attityder och upplevelser. Jag skall, innan vi kommer in på denna problemställning, ytterligare kommentera något av de olika perspektiven.

Det samhällshistoriska perspektivet

För att kunna förstå och tolka den sociala åldrandeprocessen och de äldres nuvarande levnadsförhållanden, attityder etc är det betydelsefullt att anlägga ett historiskt perspektiv i vilket både skeenden inom den enskilde individens livscykel och inom samhällets livscykel samtidigt analyseras och beaktas. Detta historiska processperspektiv är speciellt viktigt då man studerar äldre människor enligt Rosenmayr (1979).

En annan betydelsefull forskare som förespråkar ett historiskt perspektiv är C Wright Mills (1970: 175):

"We have come to see that the biographies of men and women, the kinds of individuals they have become, cannot be understood without reference to the historical structures in which their milieu of their everyday life are organized. Historical transformations carry meaning not only for individual ways of life, but for the very character — the limits and possibilities of the human being."

Betydelsen av det historiska perspektivet i studien av äldre människor blev vi medvetna om först sedan Dalbystudien pågått några år. Erfarenheterna från intervjuarbetet gav då vid handen att de allra flesta av pensionärerna var "uppladdade" av samhällshistoria och att perspektivet *bakåt* i tiden var mycket

Erfarenheterna från intervjuarbetet gav vid handen att de allra flesta av pensionärerna var "uppladdade" av samhällshistoria och att perspektivet *bakåt* i tiden var mycket centralt för deras sätt att tänka och för deras sätt att leva.

ett centralt för deras sätt att tänka och för deras sätt att leva.

Intresset för detta historiska perspektiv kan också ses som ett mer eller mindre medvetet försök att minska den existerande klyftan mellan min egen och de äldres erfarenhetssfär. Den äldre generationen, född vid sekelskiftet, har ju radikalt annorlunda livs- och samhällserfarenheter än vad t.ex. jag har som ett 40-talsbarn. Försöken att tränga in i Dalby-pensionärernas samhällshistoriska bakgrund skall därför ses som en strävan att vidga och kvalifiera tolkningsmöjligheterna i studien.

I den samhällshistoriska analysen behandlas översiktligt förändringar på följande områden: Arbetsmarknadsförhållanden, utbildningsförhållanden, sociala vårdförhållanden och boendeförhållanden. Arbetsmarknadsförhållanden betraktas i analysen som mera centrala och vittförgrenade än någon av de övriga komponenterna.

De nämnda områdena betraktas i analysen som olika typer av "omgivningsresurser", vilka den enskilde pensionären haft tillgång till och påverkats av under det tidigare livscyklförloppet. Samhällsnyans huvudkomponenter är var och en uppbyggda av delkomponenter. Dessa delkomponenter beskrivs i ett tidsförlopp och man kan därmed forma "resursprofiler" för arbetsmarknaden, sjukvården, socialvården etc. Dessa resursprofiler relateras till pensionärsgruppens livscyklförlopp. En illustration av denna typ av analys ges i figur 2 och figur 3.

Individperspektivet

I den första fasen av den sociologiska studien var ett allmänna syftet att kartlägga den aktuella gruppens sociala levnadsförhållanden och därvid fånga upp vilka problem och svårigheter som dessa människor upplevde då de kommit in i pensionsåldern. Under denna första fas arbetade jag även som socialarbetare med allmänna åldringsproblem i Dalby-distriktet. Individperspektivet dominerade i denna första fas både vad gällde datainsamlingsarbetet och analysarbetet.

Då det gäller analysen på individnivå bör påpekas att det fylligaste empiriska materialet i Dalbystudien täcker perioden runt pensioneringen och fram till 78 års ålder. Det empiriska materialet från

.....
"Att mäta samhällsprocessers utfall på individnivå är nog en av de svåraste 'nötterna att knäcka' inom samhällsvetenskapen."
.....

övriga delar av pensionärernas livscykel är jämförelsevis begränsat. Materialet från denna tidigare period, består dels av kyrkobokföringsdata om bl.a. födelsemiljö, flyttningsmönster under hela livscykeln, familjebildning och yrkesuppgifter, dels av intervjuuppgifter om livshistorier.

På individnivå (figur 1) beskrivs pensionärernas boende- och flyttningsmönster, sociala relationer och sociala problem. Syftet har här varit att spegla dessa variabler ur ett individperspektiv och sedan knyta an till förhållanden på samhällsnivå. Vidare har jag samlat in data på individnivå om en rad attityder och upplevelser. Här har använts både kvantitativa och kvalitativa data.

I Dalbystudien har vi försökt komplettera den inledande nutidsanalysen av pensionärernas liv med ett livscykelperspektiv. De data jag därvid arbetat med består dels av fallbeskrivningar från barndomsmiljön och från arbetslivsperioden, dels av gruppdata om boendemiljön, arbetslivet, familjebildningen samt boende- och flyttningsmönster.

Behovet av ett långt tidsperspektiv i åldringsstudier poängteras av t.ex. Butler (1968). Han menar att man måste beakta individens hela livscykel och dess olika stadier och växlingar och det komplexa samspelet mellan individuella livs cyklar och socioekonomiska, kulturella och historiska förhållanden. Enligt Riley et al (1968: 7-9) kan man endast få svar på frågor om *hur* individen åldras genom longitudinella studier.

Att mäta historiska samhällsprocessers utfall/påverkan på individers livsutveckling

Hur skall man då metodologiskt gå tillväga när man skall mäta samhällshistoriska (strukturella) influenser på den enskilde individen, hans beteende och attityder, dvs mäta samhällsprocessers utfall på individnivå? Detta är nog en av de svåraste "nötterna att knäcka" inom socialvetenskapen.

De tidigare nämnda Riley et al (1972), Rosenmayr

(1979) och Wright Mills (1970) talar i ganska allmänna ordalag om de samhällshistoriska influenserna och dess betydelse på människans beteende. Som Maddox et al (1976: 16) påpekar är man inom socialvetenskapen överens om betydelsen av miljömässiga effekter på beteendet, medan det råder starkt delade meningar då det gäller begreppsbildning och mätmetoder. Maddox hävdar också att vår kapacitet fn att exakt påvisa sådana influenser på beteendet är mycket begränsad inom tex åldringsforskningen.

En i sammanhanget intressant forskare är Elder (1974: 5–18), som ställt sig inför den svåra uppgiften att försöka mäta och kvantifiera följdverkningarna på familjen och den enskilde individen av de omvälvande händelser som inträffade under depressionsåren. Elder utgick ifrån ett datamaterial från den s.k. "Oakland Growth Study" insamlat under 1930-talet i USA. Denna longitudinella studie var ursprungligen inriktad på att mäta fysiska och psykologiska förändringar hos en kohort tonåringar, huvudsakligen av medelklassursprung.

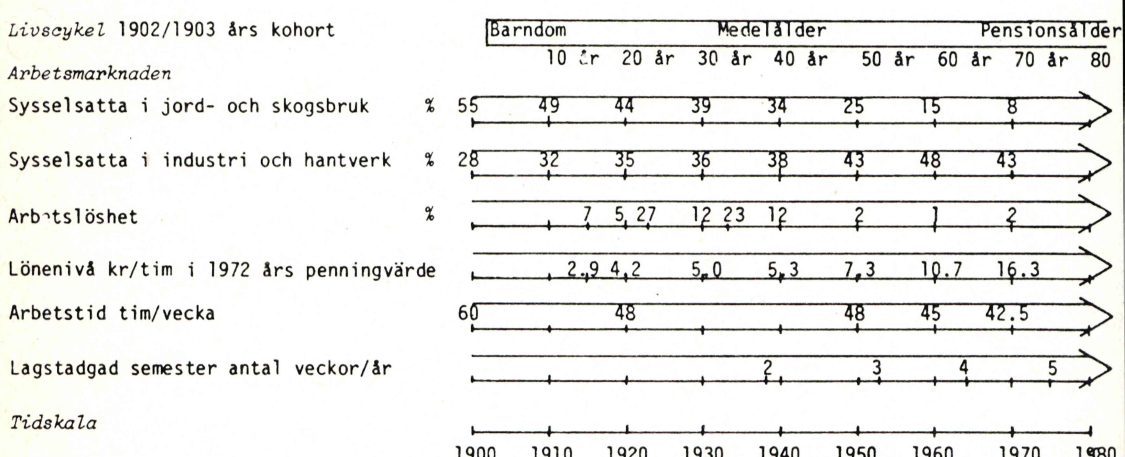
I sin sk intrakohortanalys delade Elder upp kohorten i två undergrupper "deprived" och "non-deprived", beroende på hur mycket familjernas ekonomiska situation försämrats under depressionsåren. Elder undersökte sedan utifrån denna ekonomiska uppdelning samt socialgruppsstillhörig-

heten de sociala och psykologiska effekterna t.ex. hur familjestrukturen, uppfostringsmönstret och hur barnens upplevelser och personlighet påverkades under depressionsåren. Dessa depressionseffekter sökte Elder "spåra" i undersökningsgruppen och den nått 40-årsåldern.

Elder utgick i sin analys från en samhällshistorisk händelse – depressionen som var koncentrerad till några få år under 1930-talet. Drar vi en parallell till Dalbystudien kan vi naturligtvis finna många andra dramatiska händelser och skeenden i samhället under pensionärsgruppens tidigare liv. Exempel på några sådana gemensamt upplevda händelser är Storstrejken 1909 då de befann sig i 6–7-årsåldern, första världskrigets utbrott då de var i 11–12-årsåldern, 1920-talets massarbetslöshet då de var i 20-årsåldern, andra världskriget då de befann sig i 40-årsåldern och männen sålunda var mobiliserade. Sedan kom framför allt efter 1950-talet "välfärds-sverige" med bla ATP-reformen. Då de närmade sig 60-årsåldern kom en period i bjärt kontrast mot vad de varit med om tidigare med "överflödssamhället", och masskonsumtionen under denna period. Alla dessa händelser kan antas ha satt sin "spår" i den aktuella pensionärsgruppen.

Från början var incitamentet till att anlägga ett historiskt perspektiv i Dalbystudien att ge en ökad och bättre förståelse av pensionärernas nuvarande

Figur 2. Utvecklingen för Sverige i sin helhet på några arbetsmarknadsvariabler relaterad till livscykeln för 1902 och 1903 års kohorter.²

livssituation och attityder och hur deras livssituation och attityder formats under en samhällshistorisk process. Tanken var även att genom den här ansatsen vidga och kvalificera tolkningsmöjligheterna i studien. En ansats som jag därvid prövade illustreras i nedanstående figur 2 och 3.

Vi kan av figur 2 utläsa att då Dalbygruppen föddes strax efter sekelskiftet var Sverige fortfarande ett jordbruksland. Arbetstiden per vecka inom industrin var minst 60 timmar. Sannolikt var den väsentligt längre för landsbygdsbefolkningen. Detta förhållande bör rimligtvis ha påverkat den uppfostran som vår undersökningsgrupp erhöll.

Av figur 2 kan man vidare utläsa att industrin successivt expanderade, men jordbruksnäringen var fortfarande den klart dominerande näringen i landet (liksom Dalbydistriktet) då vår undersökningsgrupp skulle ta steget ut på arbetsmarknaden (dvs perioden 1915–1920). Arbetstiden per vecka hade då visserligen minskat ned till 48 timmar, men detta gällde endast den egentliga industrin. För jordbrukssektorn, som många i vår grupp arbetade i, infördes arbetstidsbegränsningar först i slutet av 1930-talet (Elmér 1975: 19).

När vår undersökningsgrupp var i 20-årsåldern låg arbetslöshetstalen i landet på den rekordhögsta nivån 27 procent och fram till 30-årsåldern låg ar-

betslöshetstalen hela tiden över 10 procent.

I 30-årsåldern (flertalet i vår grupp hade då bildat familj) inträffade 1930-talsdepressionen med åter hög arbetslöshet och stora problem i jordbrukssektorn som några av följdverkningarna.

”Från 30-talets kriser gick det uppåt hela tiden” som någon pensionär uttryckte det. Av figur 2 ser vi vidare att lönenivån ökade sakta under perioden fram till det att vår undersökningsgrupp nådde 40-årsåldern. Därefter, speciellt under 1960-talet, då gruppen närmade sig pensionsåldern, var löneökningarna mycket kraftiga.

Ett annat exempel på den här typen av analys gäller den socialpolitiska utvecklingen i Sverige i ett livscykelperspektiv (figur 3).

Vår undersökningsgrupp har från födelsen och fram till 40-årsåldern levt i ett samhälle med låg socialpolitisk aktivitet. Det stora flertalet hade varit hänvisade till att lösa sina problem inom den ”privata” sfären. Samhällets sociala utgifter dominerades under denna period av fattigvård, med alla dess förnedrande inslag.

”Man tänkte när man var yngre på mor när hon fick fattighjälp av kommunen – måtte man aldrig bli beroende av dem. Därför har jag slitit i alla år.”

Efter 40-årsåldern följde en period i undersöknings-

Figur 3. Utvecklingen för några socialpolitiska variabler relaterad till livscykeln för 1902 och 1903 års kohort.²

Livscykel 1902/1903 års kohort

Socialpolitiska resurser

Socialutgifter i % av BNP

Socialutgifter, kronor per inv

Sjukvårdsplatser i tusental

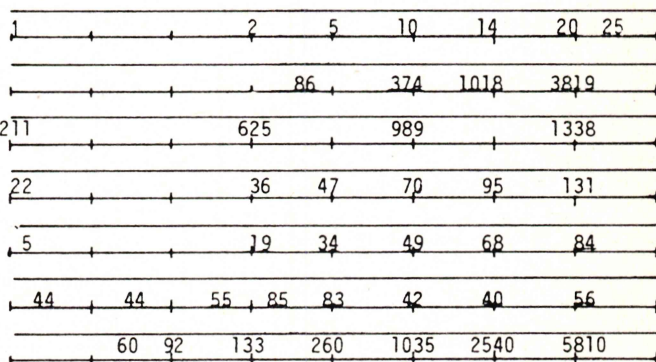
Antal läkare per 100 000 inv

Antal tandläkare per 100 000 inv

Antal socialhjälpstagare per 1 000 inv

Årlig ålderspension per person i kronor

Barndom Medelålder Pensionsålder
10 år 20 år 30 år 40 år 50 år 60 år 70 år

Tidsskala

1900 1910 1920 1930 1940 1950 1960 1970 1980

gruppens livscykel, då den socialpolitiska aktiviteten ökade markant och då de närmare sig pensionsåldern hade de tex en ålderspension som gav dem en 16 gånger högre köpkraft än vad en pensionär hade år 1914.

Satsningen på sjukvården har medfört att antalet vårdplatser på sjukvårdsinstitutioner i Sverige mer än sexdubblats under en 70-årsperiod. Huvuddelen av de ekonomiska resurserna har lagts på den slutna sjukvården och endast en mindre del i den öppna vården. Sjukvårdsutbudet i Dalbydistriktet var mycket begränsat till slutet av 1960-talet. Därefter har i samband med vårdcentralens tillkomst det lokala sjukvårdsutbudet ökat markant.

En pensionär berättade om sina tidigare sjukvårdserfarenheter så här:

”Man sökte ju inte läkare i första taget, dels hade man inte råd och dels kunde det vara ett helt företag att ta sig till läkare med dåtidens transportmedel. Sedan fanns det ju ingen bot mot många sjukdomar”.

Ser vi på *bostadsförhållandena* i distriktet kan konstateras att ända fram till det att Dalbygruppen var i 50–60-årsåldern hade det stora flertalet, mätt med dagens mått, bott i mycket omoderna och primitiva bostäder. Detta gäller i stort för hela pensionärsgenerationen i Sverige.

”Att vakna om morgnarna i en uppvärmd bostad var länge en lyx som var få förunnat. Temperaturen i bostäderna varierade kraftigt under dynets timmar. Fuktiga och dragiga hus var likaså vanligt förekommande, men nästan alla bodde ju lika dåligt, så man tänkte inte på att det kunde vara annorlunda”.

Med de knapphändiga ekonomiska resurser som stod befolkningen till buds under perioden fram till 1940-talet var utrymmet för investeringar i bostäder mycket begränsat. Mat och uppehälle fick prioriteras och det var först då ”tiderna började bli bättre”, främst efter andra världskriget, som folk fick råd att göra bostadsförbättringar, delvis med hjälp av statliga subventioner och bostadssociala åtgärder.

På vilket sätt kan sådana här förändringar i samhället ha satt sina spår i pensionärernas nuvarande

attityder? Jag har ovan återgett exempel på historiska spår utifrån några intervjuuttalanden. Nedan redovisas ytterligare sådana. Först ett uttalande som antyder en koppling mellan tidigare arbetslivserfarenhet och upplevelsen av pensioneringen (det stora flertalet bland Dalbypensionärerna upplevde inget större omställningsproblem i samband med pensioneringen).

”Jag har ju jobbat all min tid sedan jag var lite pojke, så det var en skön känsla att få slut jobba”.

Liknande uttalanden var vanliga i pensionärsgruppen. Utan att strikt empiriskt kunna belägga ett sådant samband var det emellertid mitt intryck från intervjuarbetet, att pensionärernas oftast ytters hårda och fysiskt krävande arbete under deras tidigare liv, påverkat deras attityder till pensioneringen i en ”positiv” riktning.

Ett annat område där den samhällshistoriska bakgrunden haft betydelse gäller de äldres syn på samhällets insatser.

”Vi har det ju mycket bättre om man jämför med hur det var tidigare.”

”Vi i vår generation ser saker och ting på ett annat sätt.”

”Jag har inte behov av att köpa en massa saker nu, för det har man ju inte varit van vid tidigare.”

”Man kan inte ha för stora fordringar på samhället.”

”Man får vara nöjd någon gång.”

”Förstår ej dem som klagar på pensionerna, de är ju fantastiskt att utan vidare få.”

Man hör ofta talas om att de äldre är förnöjsamma och tacksamma och även för Dalbypensionärerna var den dominerande trenden att det fanns en utbredd tillfredsställelse med vad samhället gjorde för dem. Vid 69 års ålder ansåg 70 procent i Dalbygruppen att ”samhället gjorde tillräckligt för dem” och vid 78 års ålder var motsvarande siffra 79 procent. Den övervägande positiva attityden kan sannolikt förklaras utifrån deras samhällshistoriska bakgrund. I figur 3 framgick att dagens pensionärsgeneration levt under huvuddelen av sitt liv i ett samhälle med låg socialpolitisk aktivitet. Välfärdssam-

.....
 "Samhällets nuvarande insatser är mycket omfattande för dagens pensionärer i ljuset av det förflutna."

hället med ATP, omfattande statliga och kommunala serviceinsatser, i skarp kontrast till deras tidigare samhällserfarenhet fick de först uppleva då de närmade sig pensionärsåldern. Mot denna bakgrund ter sig pensionärernas positiva attityder såsom ganska naturliga; de facto är samhällets nuvarande insatser mycket omfattande för dagens pensionärer i ljuset av det förflutna.

En likartad typ av förklaring till förnöjsamheten bland de äldre kan hämtas från begreppet "social deprivation". Rosenmayers (1978) tolkning av detta begrepp går ut på att åldrandet är ett socialhistoriskt öde; de flesta i dagens pensionärsgeneration började arbeta som barn under socialt eländiga förhållanden, de fick bristfällig skolning, minimal hälso-undervisning etc. Mot denna bakgrund är det inte så konstigt, menar Rosenmayer, att de äldre har svårt att uppfatta och utnyttja den sociala och medicinska vård som erbjuds dem. Internaliseringen av ogynnsamma socio-ekonomiska förhållanden och det gradvisa accepterandet av låg standard blockerar förväntningar och kväver anspråken. Individerna blir orsaken till sitt eget handikapp så att man kan tala om en självförvållad social deprivation.

Denna förklaring till förnöjsamhet och tillfredsställelsen med samhällets sociala insatser i Dalbygruppen ter sig rimlig i en del fall men långt ifrån i alla. Att strikt empiriskt testa denna hypotes om social deprivation eller samhällsförhållandes påverkan av olika attityder är emellertid metodologiskt mycket komplicerat. I princip skulle man, för en sådan prövning, även behöva datamaterial från en kohort som föddes och växte upp under helt annorlunda samhällsförhållanden t ex i 1950-talets Sverige. Data om denna kohorts förhållanden och attityder under ålderdomen kan vi emellertid först få under 2010-talet! I avvaktan på att kunna genomföra en sådan strikt empirisk prövning av samhällsmiljöns sk kohorteffekter vad gäller attitydbildning och liknande komplexa områden av åldringarnas

liv, är man hänvisad till olika "icke-empiriska" insatser för att få insikter i samhällsprocessers utfall på individnivån. Elders tidigare redovisade metod med jämförelser av depressionsårens effekter inom samma kohort (intrakohortstudie) ger oss endast en begränsad möjlighet att spåra breda samhällsförhållandens effekter på den enskilda individens livsförlopp och ålderdom.

Jag ska emellertid avslutningsvis helt kort relatera ett exempel på intrakohortanalys av Dalbymaterialet. Därvid prövas om pensionärernas olika "sociala förankring" dvs den typ av samhällsmiljö som pensionärerna levt i under huvuddelen av sina liv ger olika utfall i deras attityder och socioekonomiska situation som gamla. Denna sociala förankring har fastställts utifrån gruppens boende- och flyttningsmönster från födelsen fram till 67 års ålder. Tre olika typmiljöer fastställdes därvid som grund för populationsindelningen:

1. *Lokalpopulation* som består av personer som huvudsakligen bott i Dalbydistriktet eller direkt angränsande områden (landsbygd).
2. *Regionalpopulation* som haft en svagare anknytning till Dalbydistriktet och som flyttat oftare och över en vidare region i jämförelse med lokalpopulationen (landsbygd).
3. *Stadspopulation* som vuxit upp i och levt under huvuddelen av sitt liv i stadsmiljöer innan de flyttade till Dalby.

Av tabell I framgår att samtliga personer i stadspopulationen hamnade i de två högsta ekonomiska

Tabell I. Tidigare social förankring relaterad till pensionärernas nuvarande ekonomiska status

Nuvarande ekonomiskt status ³	Social förankring tidigare i livet		
	Lokal population N=105 procent	Regional population N=35 procent	Stadspopulation N=10 procent
1 hög status	12	3	60 ⁴
2	29	26	40
3	37	43	—
4 låg status	22	29	—
Totalt	100	100	100

klasserna. Mönstret i de två andra populationerna var mindre entydigt. Lokalpopulationen har emellertid genomgående en något högre ekonomisk position som pensionärer än regionalpopulationen.

Pensionärernas tidigare sociala förankring relaterades också till förekomsten av nutida ensamhets-känslor samt till deras resurser beträffande sociala kontakter. Inte för någon av dessa variabler framkom något klart samband med deras tidigare sociala förankring.

Däremot fann vi ett samband mellan pensionärernas tidigare förankring i olika samhällsmiljöer och attityder till den invanda miljöns betydelse; flertalet, 63 procent, i lokalpopulationen (de som bott huvuddelen av sitt liv i Dalbydistriktet) ansåg det vara "viktigt" att bo kvar – i stadspopulationen tenderade flertalet att anse det vara "oviktigt".

Jag ska i detta sammanhang inte försöka sätta in resultaten i något teoretiskt sammanhang eftersom min avsikt här närmast var att visa på ett exempel av en intrakohortanalys som vi har goda dataförutsättningar att driva framdeles i Dalbystudien. En planerad samanalys med H 70-studien i Göteborg (Svanborg et al 1980) med sin ganska renodlade stadspopulation, kan förväntas ge goda möjligheter då det gäller den här typen av intra-kohortanalyser enligt Elders modell. Det bör emellertid betonas att man inte kommer åt breda samhällsförhållandens effekter på den enskilde individen med hjälp av Elders "smala" analysmetod. För att kunna genomföra mera helhetsbetonade analyser av samhällsprocessers effekter på den enskilde individen får vi sannolikt arbeta huvudsakligen med andra utgångspunkter än vad den strängt empiriska forskartraditionen anger. Förutsättningarna att genomföra genuina kohortstudier för att empiriskt testa breda samhällsförhållandens effekter på den enskilde individen, fränsett sådana konkreta och lätt mätbara variabler som dödlighet etc, ökar emellertid i framtiden under förutsättning att vi bevarar de bästa av de empiriska material som samlats in under årens lopp i Sverige.

.....
Inskolningen i det historiska perspektivet sker effektivast genom att lyssna till gamla människor, som var och en bär på en levande och spännande historia
.....

Avslutande kommentarer

Ett av den presenterade Dalbystudiens syften är att analysera och försöka förstå hur pensionärernas nuvarande sociala situation, attityder och beteenden har påverkats av deras socialhistoriska bakgrund. I artikeln diskuteras olika angreppssätt då man skall försöka få insikter om sådana historiska influenser.

De samhällshistoriska aspekterna är viktiga då man ska försöka förstå de äldre och vi menar att det är inte enbart ur vetenskaplig synpunkt som det är viktigt att vara "historiskt" medveten. Det är även viktigt att ha sådana insikter då man planerar insatserna i äldreården eller om man är vårdarbetare. Då det huvudsakligen är den yngre och medelålders – "historiskt omedvetna" – generationen som är engagerad i äldreården behövs därför en inskolning i pensionärernas historiska perspektiv. Denna inskolning sker, tror jag, effektivast genom att lyssna till pensionärerna, som var och en bär på en spännande och levande historia.

Slutligen, de försök jag gjort i artikeln att koppla samman samhällshistoriska skeenden med en grupp pensionärers nuvarande liv och attityder etc kan möjligen te sig fjärran från den problematik som forskarna inom primärården förväntas att bearbeta. Dessa försök bör emellertid ses mot bakgrund av att primärården alltmer skall vara inriktad på preventivt arbete och en förutsättning för att man skall kunna arbeta i den riktningen är goda kunskaper om kausala förhållanden mellan samhällsstrukturen och dess utfall på individnivån. De kunskaper vi har på detta fält idag är emellertid bristfällig och långt ifrån entydiga.

Betydelsefull kritik i den aktuella studien har lämnats av Ann-Mari Sellerberg, Åke Nordén, Lars Tornstam, Per Nyberg och Joseph Zitomersky.

För en detaljerad redovisning av källmaterialet se Samuelsson (1981: 250 not 6 samt 38–44).

Den ekonomiska klassificeringen bygger på en sammanvägning av följande ekonomiska parametrar:

o) taxerade inkomster, individuell samt familjeinkomst
o) om pensionärernas 65 år till deras 68:e levnadsår

o) familjeförmögenhet

o) fastighetsinnehav

o) hushållssammansättning.

Syftet med denna ekonomiska variabel var att nå fram till ett mera användbart kausalanalytiskt instrument än den traditionella socialgruppsindelningen. För en detaljerad redovisning av metoden se Nyberg et al 1975.

Eftersom undersökningsgruppen utgör en *totalpopulation* och ej en *urvalspopulation* är det oegentligt att genomföra signifikansprövningar av skillnaderna. Varje iakttagen skillnad mellan undergrupper i populationen motsvarar en "verklig" skillnad och man behöver alltså inte säkerställa sannolikheten av huruvida slumpen kan ha anväret (Bell 1975).

REFERENSER

- Bell, R*: Att utvärdera sociala program. Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1975.
- Butler, R N*: Toward a Psychiatry of the Life-Cycle, in Simon, A & Epstein, L J (eds): *Aging in Modern Society*. Washington, 1968.
- Elder, G H*: *Children of the Great Depression*. The University of Chicago Press, Chicago, 1974.
- Elmer, Å*: Från fattigsverige till välfärdsstaten. Aldus/Bonnier, Lund, 1975.
- Maddox, G L, Wiley, J*: Scope, Concepts and Methods in the Study of Aging in Binstock et al (eds): *Handbook of Aging and the Social Sciences*. Van Nostrand, New York, 1976.
- Mills, C W*: *The Sociological Imagination*. Penguin Books, Middlesex, 1970.
- Nyberg, P, Samuelsson, G*: Klassificering av pensionärer efter ekonomisk status, i *Socialmedicinsk Tidskrift*, nr 5 1975.
- Riley, M W, Foner, A (eds)*: *Aging and Society, Vol I: An Inventory of Research Findings*. Russell Sage Foundation, New York, 1968.
- Riley, M V, Johnson, M, Foner, A*: *Aging and Society, Vol III: A Sociology of Age Stratification*. Russell Sage Foundation, New York, 1972.
- Rosenmayr, L*: Achievements, doubts and prospects of the sociology of aging. Paper presented at the 11th International Congress of Gerontology, Tokyo, 1978.
- Rosenmayr, L*: Progress and Unresolved Problems in Socio-Gerontological Theory. *Aktuelle Gerontologie*, Band 9, Heft 4, 1979.
- Samuelsson, G*: Dagens pensionärer – Sekelskiftets barn. Akademisk avhandling. Lunds universitet. Studentlitteratur, 1981.
- Svanborg, A, Bjurfeldt, H, Steen, B*: Frisk eller sjuk på äldre dar. *DSF* 1980: 4.